

УДК 338.43:658

*Кравчук Н.І.,
к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства,
Житомирський національний агроекологічний університет*

ІНФРАСТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Постановка проблеми. Реформи, що відбулися в аграрному секторі економіки, мали на меті не лише започаткувати нові засади розвитку на основі приватної власності на землю та засоби виробництва, а й створити умови для підприємницької діяльності, формування конкурентоспроможного ринкового середовища, що обумовлюється дією низки чинників, зокрема: державна зважена цінова політика, фінансово-кредитне забезпечення товаровиробників і наявність сучасної ринкової інфраструктури. Низький рівень розвитку останньої негативно відображається на конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, що призводить до зниження їх фінансової стійкості, порушення товарообмінних процесів на ринку тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Конкурентоспроможність продукції сільського господарства та напрями її зростання досліджують В.Г. Андрійчук, М.Й. Малік, Л.Д. Павловська, П.Т. Саблук, О.О. Школьнік та ін. Проблеми розвитку інфраструктури ринку присвячені роботи багатьох зарубіжних вчених-класиків: А. Маршалла, Д. Кларка, Х. Зінгера. Серед вітчизняних фахівців аграрної економіки – це В. Горьовий, Б. Дмитрук, Ю. Коваленко, Л. Левківська, П. Саблук, О. Сохацька, О. Шпичак та інші. Водночас питання формування високого рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств залежно від ефективного інфраструктурного забезпечення залишається недостатньо вивченим та потребує окремого дослідження, що й обумовило його актуальність.

Постановка завдання. Метою статті є ідентифікація проблем розвитку інфраструктури аграрного ринку та дослідження їх впливу на конкурентоспроможність сільськогосподарського виробництва. Об'єктом дослідження є процес удосконалення інфраструктурного забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських виробників. Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних і практичних аспектів підвищення ефективності функціонування інфраструктури аграрного ринку в умовах дестабілізації вітчизняного виробництва та посилення міжнародної конкуренції.

Теоретичною і методологічною базою дослідження є діалектичний метод пізнання і системний підхід до вивчення економічних явищ і процесів. Дослідження проводилося з використанням таких методів: абстрактно-логічний, економічний аналіз і синтез, монографічний, розрахунково-конструктивний, економіко-статистичний та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кінцевий продукт аграрних підприємств, на відміну від інших галузей, формується залежно від фактору сезонності. Тому реалізація сільськогосподарської продукції для багатьох виробників стає проблемною. Об'єктивно виникає необхідність скористатись послугами та працею інших, що дало б змогу аграрним виробникам вивільнитись від невластивих їм функцій, зосередивши зусилля лише на основній виробничій діяльності. З огляду на це, в Україні необхідно розвивати інфраструктуру ринку сільськогосподарської продукції, покликану забезпечити прозору стабільну взаємодію всіх його учасників, вільне просування продукції, упереджувати цінові ризики та виявляти реальні ціни, що сприятиме збільшенню доходів сільськогосподарських підприємств. Значення інфраструктури як необхідної умови зростання

конкуреноспроможності простежується, з одного боку, через використання її як матеріальної бази та економічного потенціалу, який створює умови для функціонування системи ринків (торгових площ, складських приміщень, будівель і споруд, комерційних банків тощо) та, з другого – через економічні відносини з приводу діяльності суб'єктів ринку, спрямованих на створення умов товарного та грошового обороту [3].

Саме через інфраструктуру, вдосконалюючи взаємовідносини і взаємозв'язки між виробниками і споживачами, створюються умови для переходу підприємств на якісно вищий організаційний рівень розвитку, що зумовить підвищення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. Масштабність та особливості сільськогосподарської діяльності потребують підтримки розвитку ринкової інфраструктури, що повинно стати пріоритетним напрямом розвитку вітчизняного ринку.

Низька ефективність функціонування інфраструктури аграрного ринку гальмує зростання конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств є. Відомо, що інфраструктура – це зв'язуючи ланка між суб'єктами трансакцій, а також агент держави на певному ринку [1]. Сільськогосподарські підприємства функціонуватимуть ефективно лише у випадку наявності оптимально-достатньої інституційної бази, до якої входить сегмент інфраструктури. Необхідність вирішення зазначеної проблеми зумовлена потребою усунути деформації аграрного ринку, створивши прозорі канали просування продукції до споживача.

Стабільне функціонування ринків передбачає розвинену інфраструктуру як комплекс елементів, що обслуговують ринковий механізм. Насамперед, це ринки капіталу, робочої сили й агроторгові формування різних організаційних форм. Формування ринкової інфраструктури має завданням обслуговувати процес ринкового товарообміну, забезпечувати його надійність, прозорість і стабільність. Основні завдання щодо удосконалення ринкової інфраструктури, безперебійного функціонування товарних ринків визначені в Указі Президента України від 6 червня 2000 року "Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку". Однак, сучасний стан інфраструктури ринків аграрної продукції залишається незадовільним, внаслідок цього втрачається кількість та якість продукції. Для багатьох селян не вирішеною залишається проблема її збуту. З огляду на це формування інфраструктури має відбуватися через створення та розширення маркетингової мережі збуту сільськогосподарської продукції від виробника до споживача. Саме інфраструктура, вдосконалюючи взаємовідносини і взаємозв'язки, створює умови для переходу підприємств АПК на якісно вищий організаційний рівень розвитку.

Одним з основних елементів ринкової інфраструктури є біржі як найбільш досконала форма організації торгівлі. Вона є організаційною формою ринку, на якому відбувається вільна торгівля, купівля-продаж цінних паперів, валюти та масових товарів, що реалізують за стандартами або зразками.

Станом на початок 2012 року в Україні зареєстровано 562 біржі, що у 7 разів більше ніж у 1996 р., з них найбільше товарних і товарно-сировинних – 391 та універсальних – 107, кількість яких теж значно зросла за аналізований період. І лише кількість агропромислових бірж в Україні за останніх сім років залишається майже незмінною – у середньому 26.

Таблиця 1

Кількість зареєстрованих бірж в Україні

Показник	Рік							2012 р. у % до 1996 р.
	1996	2001	2006	2009	2010	2011	2012	
Усього зареєстровано, з них:	74	359	448	484	510	537	562	у 7 разів
агропромислові	9	31	29	26	25	25	25	у 2,7 разів
універсальні	19	97	114	103	106	106	107	у 5,6 разів
товарні і товарно-сировинні	25	157	258	318	341	368	391	у 15 разів
інші	21	74	47	37	38	38	39	у 2 рази

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України [2].

Як засвідчує світова практика, біржі є простою і класичною структурою узгодження відповідності попиту та пропозиції, репрезентативних ринкових цін, навколо котрих відбувається узгодженість взаємозв'язків і дій між виробниками та споживачами. Проте на сучасному етапі через біржову систему в Україні здійснюється мізерна частина угод з реалізації сільськогосподарської продукції. Основною причиною недостатньої зацікавленості біржовою торгівлею сільськогосподарських товаровиробників є їх труднощі в зберіганні готової продукції та надання переваг фактору термінового одержання готівкових грошей.

Створення об'єктів інфраструктури ринку на селі як ефективною умови товароруху мало б бути спрямоване на збільшення конкурентоспроможних учасників цього ринку, котрі б забезпечували пропозицію продукції належної якості та в достатній кількості за помірними цінами.

Так, станом на 1.01.2012 р. на біржах укладено угод загальним обсягом 94420,0 млн грн (табл. 2).

Таблиця 2

Обсяг укладених угод на біржах в Україні, млн грн (станом на 1.01)

Показник	Рік						
	1996	2001	2006	2009	2010	2011	2012
Усього	532,9	2162,0	17024,8	56122,4	50995,9	51440,6	94420,0
Сільськогосподарська продукція	220,8	989,7	10568,2	40019,5	39866,8	43787,4	63361,4
Транспортні засоби	39,8	193,4	319,9	398,8	376,0	184,5	60,2
Паливо	2,8	290,6	2517,9	12386,6	7218,8	2630,4	7523,9
Продовольчі товари	5,1	62,8	416,1	751,1	1158,7	2272,3	20139,9
Нерухомість	256,7	380,9	694,5	512,2	510,2	252,4	323,8
Земельні ділянки	0,1	0,3	9,4	16,7	138,6	3,4	6,8
Інші види	7,6	244,3	2498,8	2037,5	1726,8	2310,2	3004,0

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України [2].

Із загальних обсягів укладених угод на торгівлю сільськогосподарською продукцією у 2012 р. припадало 6,3 млрд грн (67,0%). Порівняно з відповідним періодом попереднього року обсяги укладених угод цією продукцією зросли в 1,6 раза.

У загальній структурі укладених угод за внутрішніми контрактами зернові становили 73,4%, із яких 33,8% – зернові продовольчі, 38,3% – зернофуражні, 1,3% – зернобобові. У товарній структурі продажу перше місце посідає продовольча пшениця – 29,6%, далі пшениця фуражна – 27,3%, ячмінь – 18,6%.

Водночас, зі збільшення обсягів біржової торгівлі в Україні не в повній мірі її стан відповідає потенційним можливостям, а отже не надає простору для підвищення рівня конкурентоспроможності сільськогосподарського виробника. До найактуальніших проблем, які негативно відображаються на виконання агропромисловими біржами характерних для них функцій, слід, насамперед, віднести такі: повільні темпи впровадження сучасних видів біржових угод, а саме ф'ючерсних та форвардних; невизначеність або розгалуженість спеціалізації бірж; відсутність всередині самої біржі власної розвиненої інфраструктури тощо [4].

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, дослідження доводить, що сучасний стан розвитку інфраструктури аграрного ринку не забезпечує успішного формування ринкових відносин в аграрній сфері економіки, а отже, в значній мірі гальмує процес зростання конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів. Необхідними умовами подолання зазначених проблем є, по-перше, удосконалення державної політики у цій сфері (створення відповідного нормативно-правового забезпечення, через яке б регламентувалися умови діяльності елементів інфраструктури, окреслювалися б їх функції, права і обов'язки учасників); по-друге, створення стимулів для участі у бізнесі; по-третє, створення повного комплексу інформаційно-консультаційних послуг та впровадження логістики тощо.

Бібліографічний список

1. Белявцев М.І. Інфраструктура товарного ринку / М.І. Белявцев, Л.В. Шестопалова. – К.: Центр навч. л-ри, 2005. – 416 с.
2. Сільське господарство України за 2011 рік: стат. збірник / за ред. Ю.М. Остапчука. – К.: Держкомстат України, 2012. – 366 с.
3. Стабілізація ринку зерна в Україні / М.В. Калінчик, М.М. Ільчук, В.С. Шовкалюк, І.М. Калінчик. – К.: Нічлава, 2006. – 230 с.
4. Ткачук В.І. Диверсифікація аграрного підприємництва: моногр. / В.І. Ткачук. – Житомир: ЖНАЕУ. – 2011. – 268 с.
5. Українська Радянська енциклопедія / Редкол.: О.К. Антонов, Б.М. Бабій, Ф.С. Бабичев та ін. – Вид. 2-ге. – К.: Гол. ред. Української радянської енциклопедії, 1980. – С. 358-359.
6. Ухачевич Я. Роль держави у забезпеченні конкурентоспроможної продукції // Економіка України. – 1999. – № 8. – С. 82-83.
7. Фокіна Н.П. Показники конкурентоспроможності як індикатори кризового стану промислових підприємств // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3 (21) – С. 49-50.
8. Шубравська О.В. Розвиток сільського господарства України в умовах дії інноваційних чинників / О.В. Шубравська, К.О. Прокопенко // Економіка та прогнозування. – К.: – 2011. – № 2. – С. 118-129.

Анотація

У статті відображено особливості інфраструктурного забезпечення сільськогосподарських підприємств та його значення у формуванні конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів

аграрної сфери. Визначено стан розвитку окремих елементів інфраструктури аграрного ринку, зокрема бірж. Проаналізовано сучасний рівень біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні. Визначено структуру біржової торгівлі продовольчої продукції. Встановлено основні проблеми формування ефективної інфраструктури аграрного ринку та окреслено напрями їх подолання.

Ключові слова: інфраструктура, аграрний ринок, біржова торгівля, аграрна сфера, сільськогосподарське виробництво, конкурентоспроможність.

Аннотация

В статье отображены особенности инфраструктурного обеспечения сельскохозяйственных предприятий и его значение в формировании конкурентоспособности хозяйствующих субъектов аграрной отрасли. Определено состояние развития отдельных элементов инфраструктуры аграрного рынка, в частности бирж. Проанализирован современный уровень биржевой торговли сельскохозяйственной продукцией в Украине. Определена структура биржевой торговли продовольственной продукции. Установлены основные проблемы формирования эффективной инфраструктуры аграрного рынка и очерчены направления их решения.

Ключевые слова: инфраструктура, аграрный рынок, аграрная отрасль, сельскохозяйственное производство, конкурентоспособность.

Annotation

The article presents the features of the infrastructural providing of agricultural enterprises and its role in the competitiveness forming of being in charge subjects of agrarian sphere. Development of separate elements of infrastructure of agrarian market, in particular exchanges is defined and the modern level of exchange is analyzed. The structure of the food products exchange is determined. Main problems of effective infrastructure forming of agrarian market are proved. Ways of their improvement are distinguished.

Key words: infrastructure, agrarian market, agrarian, agricultural enterprises, competitiveness.